

فصلنامه علمی - تخصصی فرهنگ پژوهش

شماره ۱۷، بهار ۱۳۹۳، ویژه علوم اجتماعی

مولفه‌های جامعه‌پذیری حجاب

مطالعه موردی دانش‌آموزان دبیرستانی شهر قم

تاریخ دریافت: ۹۳/۵/۲۱ تاریخ تأیید: ۹۳/۷/۱۷

اکرم ذبیحی*

چکیده

حجاب قرآنی دارای ابعاد سه‌گانه (پوششی، رفتاری و گفتاری) است که در مجموع می‌تواند پیامدها و آثار مهمی چون امنیت و آرامش فردی و اجتماعی را در پی داشته باشد. از آنجا که نوع رفتارهای انسانی بر نگرش‌ها و دیدگاه‌های آنها مبتنی است، بررسی نگرش دختران دبیرستانی و تحلیل فرایند شکل‌گیری نگرش‌ها و عوامل موثر بر آن، مسئولان فرهنگی کشور را جهت بسترسازی‌های مناسب و آگاهی‌بخشی و نهادینه کردن این هنجار اجتماعی یاری می‌رساند.

سوال اصلی مقاله حاضر این است که عوامل اصلی تاثیرگذار بر هماهنگی یا ناهماهنگی نگرش دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های قم با الگوی مطلوب درباره حجاب چیست؟ در پاسخ به این سوال بنابر نظر محققان اجتماعی، خانواده، مدرسه، دوستان و رسانه را از نهادهای موثر در جامعه‌پذیری افراد و پذیرش ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی تلقی شده و فرضیه‌های مختلفی مطرح گردید که متغیرهای مستقل آنها شامل: پوشش مادر، اهتمام والدین به نحوه پوشش دختران، هماهنگی والدین در نوع پوشش دختران، پوشش دوستان، پوشش دبیران مدرسه، محتوای کتب درسی در ارتباط با حجاب، و نحوه ارتباط و تعامل دبیران و مسئولین مدرسه با دانش‌آموزان در رابطه با حجاب آنها، میزان و نوع استفاده رسانه‌ای (تلویزیون، اینترنت، ماهواره)

* کارشناسی ارشد تبلیغ و ارتباطات فرهنگی دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام و دانش‌آموخته سطح سه حوزه علمیه

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

می‌دهد. انواع مانتوهای کوتاه و چسبان، شلوارهای تنگ، روسری‌های کوتاه، شال‌های نازک به همراه آرایش تند و رنگارنگ در بین دختران جوان معمول شده است. این فرهنگ پوشش بیشتر از تهران آغاز شده و به شهرهای دیگر سرایت می‌نماید. شهر قم نیز، در سال‌های اخیر از این تغییرات و تحولات در فرهنگ پوشش استثنا نبوده، البته با توجه به این که شهر قم، از شهرهای مذهبی کشور محسوب می‌شود و وجود طلاب و علمای دینی در این شهر و تردد آنها در خیابان‌ها و معابر باعث شده که بانوان بیشتر از پوشش چادر استفاده کنند، اما این چادر، پوشش مناسب را تامین نمی‌کند و حرکات و سکنات گاه عشوه‌آمیز، حکایتی غیر از حیا و عفت دارد. هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل تاثیرگذار بر نگرش دانش‌آموزان دختر دبیرستانی شهر قم نسبت به حجاب می‌باشد. در این راستا ابتدا به مفهوم‌شناسی حجاب و مفاهیم مرتبط با آن پرداخته، سپس عوامل تاثیرگذار در جامعه‌پذیری افراد را بررسی نموده و در مطالعه‌ای موردی تاثیر این عوامل را بر نگرش دختران دبیرستانی شهر قم نسبت به حجاب تحلیل و بررسی می‌نماییم. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه‌ای با ۴۳ سوال است که در دو قسمت طراحی شده است. در بخش نخست، گویه‌هایی برای سنجش نگرش دانش‌آموزان در سه بعد شناختی، عاطفی و رفتاری مطرح شده است و در بخش دیگر با توجه به نهادهای تاثیرگذار در جامعه‌پذیری و تربیت اجتماعی افراد یعنی خانواده، مدرسه، گروه همسالان و رسانه‌های سوالاتی در رابطه با هر یک از این عوامل بیان شده است. نتیجه پاسخ داده شده جهت رسیدن به فرضیات مورد نظر مورد تحلیل قرار گرفته است.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ولی در مورد حفظ عفت و پاسداری از حریم آن، در قرآن بیش از ده آیه وجود دارد. آیاتی که به طور صریح، بر وجوب و لزوم اصل حجاب برای زنان دلالت دارند عبارتند از: آیه ۳۰ سوره نور، آیه ۵۹، ۲۳ و ۳۳ سوره احزاب (اشتهاردی، بی تا: ۱۴).

حجاب مورد نظر اسلام یک بعدی نبوده بلکه شامل همه ابعاد و جوانب شخصیتی زن مسلمان می‌شود. علامه فضل‌الله حجاب را به دو قسم حجاب ظاهری و باطنی تقسیم می‌کند و حجاب حقیقی و راستین را زمانی محقق می‌داند که این دو در کنار هم باشند. حجاب ظاهری، جنبه مادی حجاب و حجاب باطنی جنبه معنوی حجاب است. حجاب ظاهری یعنی اینکه زن تمام بدنش را، جز چهره و کف دست‌ها بپوشاند و با زیور و آرایش از خانه بیرون نیاید. اما جنبه معنوی آن، در حرکت زن به عنوان یک انسان در جامعه پدیدار می‌شود، به گونه‌ای که نکوشد تا با زیور و آرایش، دیده‌ها را به خود متوجه سازد. (فضل‌الله، ۱۳۸۳: ۱۶۱) در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان ابعاد حجاب را به سه بعد تقسیم نمود، که عبارتند از حجاب پوششی، حجاب رفتاری و حجاب گفتاری.

الف) حجاب پوششی

این بعد از حجاب بیشتر مورد توجه سیاست‌گذاران و مسئولان فرهنگی قرار گرفته است در حالی که این بخش از حجاب نه تنها تمام حجاب محسوب نمی‌شود، بلکه تنها محسوس‌ترین و ملموس‌ترین بعد آن است. با توجه به این بعد از حجاب، بنابر نظر اکثر فقها زن باید در ارتباط با نامحرمان تمام بدن خود غیر از چهره و دو دست را بپوشاند. در آیات مربوط به حجاب که در سوره نور و احزاب آمده است به دو نوع پوشش رایج در آن زمان اشاره شده است که در سوره نور به "خمر" و در سوره احزاب به "جلباب" اشاره شده است. و نیز نهی از آشکار نمودن «زینت» آمده است، که با استثنای پس از آن (الا ما ظهر منها)، فقها و مفسرین حدود پوشش را مشخص می‌نمایند.

پروپوزیشن کاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

دیگر «اجتماعی شدن فراگردی است که به واسطه آن، هر فرد دانش و مهارت‌های اجتماعی لازم برای مشارکت موثر و فعال در زندگی گروهی و اجتماعی را کسب می‌کند». (بروم و سلزیک در علاقه بند، ۱۳۸۰، ۹۱-۹۰)

فرایند جامعه‌پذیری که نوعی فرایند انتقال فرهنگی است غالباً به دو شکل رسمی و غیر رسمی صورت می‌گیرد. آن‌چه هر کس از دوستان، خانواده و دیگر افراد در محیط‌های غیررسمی قرار می‌گیرد، جامعه‌پذیری غیررسمی است و در مقابل هر وقت که موقعیت دارای ساختار مشخص باشد، فرایند یادگیری را جامعه‌پذیری رسمی می‌نامند که نمونه بارز آن مدرسه و ساختار آموزش و پرورش است. (بلیک، رید و هارولدسن، ادوین، ۱۳۷۸: ۹۹)

هم‌نوایی شخص با هنجارهای اجتماعی که مایه جامعه‌پذیری است، دو جنبه دارد: ۱-موجب شدن یا هم‌نوایی عمقی و اجابت کردن یا ۲-هم‌نوایی سطحی. هم‌نوایی سطحی شخص را بر آن می‌دارد که فقط به قصد حفظ ظاهر، در رعایت هنجارها بکوشد، ولی هم‌نوایی عمقی فرد را به قبول باطنی هنجارها بر می‌انگیزد. جامعه‌پذیری وقتی تام و تمام است که فرد هنجارهای اجتماعی را درونی کرده باشد و این در صورتی است که بین فرد و جامعه وفاق کافی برقرار باشد. در جامعه‌های پرشور و شرفعلی، هم‌نوایی عمقی کمتر است و معمولاً هم‌نوایی به صورت سطحی و به حکم اجبار تحقق می‌پذیرد. (آگ برن، به نقل از زنگنه، ۱۳۸۲: ۴۹)

تامل در روش تبیین و تبلیغ احکام و آموزه‌های دینی و اعتقادی توسط قرآن و سیره معصومین(ع) بیانگر این امر است که هدف عالی تربیت از نظر اسلام «کنترل درونی و باطنی» است نه کنترل ظاهری و بیرونی؛ چرا که اگر مکتبی موفق شود پیروان خود را به لحاظ درونی و باطنی کنترل کند حتماً می‌تواند آنها را کنترل بیرونی نیز بنماید. به تعبیر دیگر کنترل درونی و باطنی اعم از کنترل بیرونی و ظاهری است. شاید اگر تربیت تنها معطوف به کنترل بیرونی و

پښتونستان ښار علمي او مطالعاتي مرکز
پرتال جامع علوم انساني

می‌کند، مانند اعتقاد به امور غیر مادی، انجام مراسم و مناسک و... نهاد خانواده در ایجاد و استقرار آن‌ها نقش اساسی دارد. (زین آبادی، ۱۳۸۵: ۱۸۱)

نخستین مرحله جامعه‌پذیری از خانواده و به دو شکل مستقیم و غیرمستقیم و ناآگاهانه صورت می‌گیرد. نوع اول از طریق آموزش انجام می‌شود، در این روش والدین آگاهانه با امر و نهی و آموزش فرزندان خود را با ارزش‌ها، نگرش‌های اجتماعی و مذهبی و به طور کلی فرهنگ آشنا می‌سازند و سپس با تشویق و تنبیه آنها، به درونی ساختن این امور اقدام می‌کنند تا فرزندان هم‌نوا با ارزش‌ها، هنجارها و نگرش‌های اجتماعی و مذهبی رفتار کنند. اما در شیوه دوم، براساس نظریه یادگیری اجتماعی، رفتار آموختنی است و نحوه آموختن و یادگیری رفتار نیز بر اساس قوانین یادگیری مشاهده‌ای استوار است. بر این اساس، جامعه‌پذیری به صورت غیرمستقیم با سرمشق قرار دادن و اقتباس رفتار، کردار، و گفتار و نگرش‌های اجتماعی آنها را به مثابه شیوه‌های رفتار و نگرش‌های مطلوب و مناسب یاد می‌گیرند و به تدریج درونی می‌کنند. (زنگنه، ۱۳۸۲: ۵۴) در سنین پایین‌تر جامعه‌پذیری در خانواده به صورت غیررسمی و ناآگاهانه صورت می‌گیرد. بر این اساس، می‌توان متغیرهایی مانند میزان تعهد والدین به نقش‌ها و هنجارهای اجتماعی و اهتمام آنها به این امور را در تبیین جامعه‌پذیری فرزندان مدنظر قرار داد.

حجاب به عنوان یک ارزش و هنجار اجتماعی در جامعه دینی از سنین ابتدایی رشد به همان دو روش مذکور (آگاهانه و ناآگاهانه) به فرزندان نمایانده می‌شود. والدین به خصوص پدر و مادر با عمل به این ارزش‌ها و قواعد و الگوهای دینی و مذهبی نقش اساسی در به تصویر کشیدن ذهنیت مثبت کودک و نوجوان از این قواعد و الگوها دارند. تحقیقات نشان داده که دین‌داری والدین و پایبندی ایشان به انجام اعمال دینی و مذهبی، تاثیر مثبت و بالایی در

پښتو ښکلا ښوونځي د مطالعاتو مرکز
پرتال جامع علوم انساني

می‌کوشند در ارتباط با افراد دیگر کامروایی نیازهای خود را جستجو کنند. بنابراین اگر دختران در خانواده مورد مهر و محبت والدین قرار بگیرند و پدر و مادر با شناخت کافی از روحیات دختر نوجوان و هماهنگی در بیان ارزش‌ها و روش‌های تربیتی، محیطی را فراهم می‌سازند که بسیاری از نیازهای فرزند خود را در چارچوب خانواده برطرف نمایند و در چنین فضایی فرزندان نسبت به هنجارها و ارزش‌های خانواده خوش‌بین و پایبند خواهند بود.

از دیگر مسائلی که در تربیت دینی، باید مورد توجه و دقت والدین باشد، هماهنگی والدین در مسائل تربیتی و شیوه‌های آن می‌باشد. گاه تفاهم نداشتن میان پدر و مادر و تعارض الگوها، فرزند را دچار سردرگمی می‌کند و چه بسا اعتماد خود را به بعضی ارزش‌ها از دست می‌دهد. چنانچه پدر و مادر در تعریفی که از حجاب دختر خود دارند با یکدیگر هماهنگ نباشند و همواره این موضوع، موضوعی جنجالی و اختلافی بین پدر و مادر بوده باشد، این تحیر و سردرگمی فرزند ممکن است زمینه‌ساز انحراف و دوری از این ارزش خانوادگی بشود.

مدرسه

مدرسه پس از خانواده مهم‌ترین نهادی است که نقش عمده‌ای در یادگیری افراد، به خصوص کودکان و نوجوانان ایفا می‌کند. مدرسه نیز مانند خانواده از سویی، ارزش‌ها، هنجارها، دانش‌ها و مهارت‌های اجتماعی را از طریق کتب و منابع درسی و برنامه‌های مذهبی، به طور رسمی و آگاهانه به دانش‌آموزان انتقال می‌دهند و از سوی دیگر، بر اساس نظریه یادگیری اجتماعی، دانش‌آموزان با ورود به مدرسه، در تعامل با معلمان آنها را به مثابه الگو قرار داده و با مشاهده رفتار، گفتار و نگرش‌ها به همانندسازی با آنها می‌پردازند. در هر دو صورت برخوردها و ارتباط مناسب و متناسب اولیای مدارس با دانش‌آموزان در پرورش اجتماعی آنها نقش مهمی را ایفا می‌کند. هر چه ارتباط معلمان و اولیای مدارس دوستانه‌تر و صمیمانه‌تر باشد، آنها در

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

یکی از راه‌های موثر در گسترش فرهنگ حجاب، استفاده از سبک طرح معما و پرسش و ایجاد شور کشف و شوق دست‌یابی به حقیقت است. ویژگی پرسش و معما این است که مخاطب را به فکر کردن و کشف رجحان‌های عقلی و اخلاقی می‌رساند. مدارس با برگزاری جلسات پرسش و پاسخ و استفاده از کارشناسان مجرب می‌توانند مهارت‌های خودآموزی و خودفهمی را در دانش‌آموزان تقویت نمایند.

برای ظهور و تقویت رفتارهای مطلوب و ارزشی، روش‌های تحمیلی و اجباری نمی‌توانند به صورتی شایسته موثر باشد. هر قدر دخالت و شکل دادن رفتار از بیرون بیش‌تر باشد، "خودرهبری" و "خودکنترلی" که عامل مهم تربیت فعال است، ضعیف‌تر می‌شود. گاه در مدارس مریبان با اعمال فشار و سخت‌گیری‌های بی‌جا و اجرای برنامه‌های طاقت فرسا، می‌کوشند دانش‌آموزان را متناسب با سلیقه و اندیشه خود تربیت کنند؛ در حالی که این برخوردها، گاه نتایجی معکوس در پی دارد و حتی آثار روش‌های صحیح تربیتی را خنثی می‌کند. بنا به فرموده استاد مطهری «ترس و تهدید و ارعاب در انسان‌ها، عامل تعلیم ارزش‌ها نیست؛ یعنی استعدادها را از راه ترساندن، زدن، ارعاب و تهدید نمی‌شود پرورش داد. همان طور که یک غنچه گل را نمی‌شود به زور به صورت یک گل در آورد» (مطهری، ۱۳۸۲: ۵۸).

گروه همسالان

گروه همسالان نیز نقش مهمی در جامعه‌پذیری نوجوانان و جوانان ایفا می‌کند. گی‌روشه با تاکید بر این امر معتقد است که جامعه‌پذیری، لزوماً انتقال فرهنگ از طریق بزرگسالان به جوانان نیست. این انتقال هم‌چنین بین اشخاص همسن نیز صورت می‌گیرد (روشه، ۱۳۷۶: ۱۷۲).

پښتونستان ښار
پښتونستان ښار
پښتونستان ښار

دینی از خانواده یا مدرسه را یاد گرفته تغییر داده یا تکمیل نماید و یادگیری‌های گذشته را تقویت کند. بنابراین گروه همسالان می‌توانند نقش پراهمیتی در حفظ تداوم و تعادل گرایش‌ها و رفتارهای دینی نوجوانان داشته باشند. (همان) بنابراین نوع پوشش و رفتار دوستان می‌تواند به عنوان متغیری در گرایش دختران نوجوان و جوان به حجاب و عفاف باشد و در تبیین جامعه‌پذیری حجاب مورد دقت قرار گیرد.

وسایل ارتباط جمعی

در قرن حاضر، نقش رسانه‌های گروهی در امر جامعه‌پذیری برجسته‌تر شده است. نقش موثر رسانه‌ها مورد اتفاق نظر همه صاحب‌نظران است؛ به نحوی که برخی معتقدند که رسانه‌های گروهی می‌توانند ارزش‌های جدیدی را به جامعه القا کنند؛ در حالی که گروهی دیگر معتقدند که رسانه‌های گروهی صرفاً می‌توانند ارزش‌ها یا گرایش‌های موجود را تضعیف یا تقویت نمایند. به هر حال، در شرایطی که دیگر عوامل و نهادهای جامعه‌پذیری نتوانند وظایف خود را ادا کنند، رسانه‌های گروهی مهم‌ترین عامل جامعه‌پذیری تلقی می‌شوند. رسانه‌های گروهی زمانی می‌توانند بیشترین تاثیر را در فرایند جامعه‌پذیری و تقویت ایستارها و تغییر رفتار داشته باشند که محتوای پیام‌های آن‌ها با ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه مطابق و سازگار باشند (قوام، ۱۳۶۹: ۲۳۷-۲۲۷).

بنابراین وسایل ارتباط جمعی مانند دیگر نهادها، هم ارزش‌ها و هنجارها و نگرش‌های اجتماعی خاصی را آگاهانه به نوجوانان و جوانان انتقال و آموزش می‌دهند و هم الگوهای رفتاری جدیدی به نوجوانان معرفی می‌کنند و نوجوانان با مشاهده این الگوها که گاه مغایرت فرهنگی کامل با بیننده دارد، به تقلید و فراگیری رفتارها، ارزش‌ها به مثابه شیوه‌های رفتاری

پښتونستان ښوونځي
پښتونستان ښوونځي
پښتونستان ښوونځي

توان بهره‌گیری از بیشتر هنرها، از جمله هنرهای تصویری و تجسمی، موسیقی و سرود، داستان، شعر و ادبیات را داراست. بنابراین بیش از هر رسانه دیگر مخاطبان را مجذوب خود می‌کند. ۳- چرخه تکرار: از ویژگی‌های تلویزیون، ارتباط طولانی و پیوسته با مخاطبان خود است و از این طریق می‌تواند با تکرار مستمر پیام‌های خود را القا کرده و در شکل‌دهی ارزش‌ها موثر باشد؛ چرا که مردم معمولاً آن چه را می‌بینند و می‌شنوند، پس از مدتی دوست خواهند داشت. ۴- پیام‌های پنهان، غیرمستقیم ۵- منفعل‌سازی مخاطبان: برخورداری تلویزیون از ویژگی‌ها و امتیازات فوق، ارتباط یک سویه‌ای را فراهم می‌کند که بیشتر مخاطبان تلویزیون را در موضع فرستنده پیام بپذیرند و مخاطبان در موضع انفعال و پیروی قرار گیرند. عبرجسته‌سازی یا کوچک‌نمایی: مهم جلوه دادن موضوعاتی که شاید چندان اهمیت نداشته باشند و بی‌اهمیت تلقی کردن و رد شدن از کنار موضوعات مهم از ویژگی‌های منحصر به فرد تلویزیون محسوب می‌شود (سلیمی، ۱۳۸۶: ۱۶۷).

بنابراین با توجه به قابلیت‌ها و ویژگی‌های تلویزیون با مدیریت صحیح و برنامه‌های دقیق می‌توان از این رسانه در راه افزایش انسجام عمومی در راستای ارزش‌ها و آرمان‌های اصلی جامعه بهره گرفت. همچنین بینش‌ها، افکار و باورهای عمومی را در راستای خداپرستی و دینداری تعالی بخشید و ناهنجاری‌ها و ضد ارزش‌ها را تا حد ممکن محدود ساخت و با قبیح جلوه دادن آنها و طرح الگوهای جذاب رفتاری و تکرار آن در اصلاح رفتارها و هنجارسازی موثر بود.

_/ اینترنت

تکنولوژی اینترنت علاوه بر جلب افراد و افکار در دنیا، در زندگی مادی و حتی معنوی آدمیان نفوذ کرده است. حتی رسانه‌های جمعی پرترفدار نظیر مطبوعات، رادیو و تلویزیون که

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اینترنت بر دین‌داری دانشجویان منفی است. به همین دلیل، میزان پای‌بندی دینی دانشجویانی که از اینترنت استفاده می‌کنند، نسبت به دانشجویان غیرکاربر، کمتر است. البته در میان کاربران نیز میزان التزام به ابعاد و نشانه‌های دینداری، متأثر از نوع استفاده از اینترنت متفاوت خواهد بود. (کرم‌اللهی، ۱۳۸۸: ۲۷۶)

- ماهواره

با تعمیم مدرنیته و تاثیر رسانه‌های گروهی و ارتباطات به ویژه گسترش شبکه‌های ماهواره‌ای و در دسترس بودن آن برای اکثریت، امروزه ما شاهد تغییر در ارزش‌های جامعه هستیم که به سوی پذیرش ارزش‌های نظام سرمایه‌داری و ترویج سبک زندگی غربی به عنوان فرهنگ مسلط پیش می‌رود. و این رویداد به از بین رفتن مرزهای جغرافیایی و فکری و نابودی خرده فرهنگ‌ها و آداب و رسوم کشورهای انجامیده که تنها پذیرنده و دریافت کننده محصولات اقتصادی و فرهنگی غرب هستند. قدرت‌مندان و استعمارگران برای دستیابی به اغراض سیاسی و اقتصادی سعی در نابودی یا تضعیف فرهنگ‌های بومی دارند. استعمارگران برای آن که سرنوشت یک ملت را به دست گرفته، و از منابع عظیم مادی و معنوی آنها به نفع خویش استفاده نمایند، در گام اول، سعی می‌کنند موانع فرهنگی را که جدی‌ترین مانع بر سر راه آنها به حساب می‌آید، از سر راه خویش بردارند. بدین منظور از ابزار و شیوه‌های گوناگون، به ویژه برنامه‌های به ظاهر جذاب ماهواره‌ای، فرهنگ بومی را تضعیف و فرهنگ غربی را گسترش می‌دهند. و این گونه، مردم کشورهای مورد تهاجم، از فرهنگ خود فاصله گرفته و به فرهنگ بیگانه روی می‌آورند.

شبکه‌های ماهواره‌ای در قالب میان برنامه‌ها و آگهی، مظاهر ضداخلاقی را تبلیغ می‌کنند و با استفاده از جذابیت‌هایی که در ساخت و پخش برنامه‌ها ایجاد می‌کنند می‌توانند در درازمدت ساختارهای ارزشی جامعه را بسازند یا دگرگون کنند؛ چرا که تاثیر پدیده‌ای مثل

پښتو ښکته علمون انساني و مطالعات فرېښتې
پرتال جامع علمون انساني

(معیدفر و دهقانی، ۱۳۸۷: ۲۴۴) یعنی هر خانمی که بیشتر می‌خرد و مصرف می‌کند، از فرهنگ بالاتری برخوردار است.

مدل نظری تحقیق

پروپوزیشن کاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

روش تحقیق

روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

نمونه‌گیری این پژوهش، براساس سهمیه‌بندی و روش نمونه‌گیری تصادفی انجام شده است. با توجه به این که شهر قم به چهار ناحیه آموزشی تقسیم می‌شود برای انتخاب نمونه نیز پس از سهمیه‌بندی جمعیت نمونه به چهار ناحیه، از بین مدارس دبیرستانی هر ناحیه، به شکل تصادفی یک یا دو مدرسه انتخاب شده است. که نهایتاً از بین ۳۵۰ نفر نمونه انتخابی، ۲۹۳ پرسشنامه قابل بررسی گردآوری شد.

با توجه به این که روش انجام تحقیق حاضر پیمایش است، مناسب‌ترین تکنیک این روش - که عمدتاً در نگرش‌سنجی استفاده می‌شود - پرسشنامه می‌باشد. پرسشنامه این پژوهش، حاوی سوالات «بسته» پاسخ است که از دو قسمت اساسی تشکیل شده است. در بخش نخست به سنجش نگرش‌ها در ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری پرداخته‌ایم، که ابعاد شناختی و عاطفی با استفاده از طیف لیکرت به صورت پنج گزینه‌ای مورد پرسش قرار گرفته است که در مجموع شامل ۲۹ گویه می‌باشد و بعد رفتاری در پنج سوال به صورت گزینه‌هایی که شامل حجاب حداکثری تا حجاب حداقلی در ابعاد پوششی، گفتاری، رفتاری می‌شود، سنجیده شده است و در قسمت دیگر، عوامل جامعه‌پذیری یعنی خانواده، مدرسه، دوستان و همسالان مورد بررسی قرار گرفته است که عامل خانواده در ۴ سوال، عامل مدرسه در ۳ سوال، دوستان و رسانه در یک سوال مطرح شده است. و در بخش پایانی پرسشنامه نیز سوالات مربوط به متغیرهای زمینه‌ای یا وضعیتی مانند شغل، تحصیلات و درآمد والدین، پایه تحصیلی، ناحیه محل تحصیل و نوع مدرسه آورده شده است.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نگرش دانش‌آموزان و نوع پوشش دوستان صمیمی (میزان اهمیت دادن دوستان به حجاب) در این تحقیق رابطه نگرش دانش‌آموزان و نوع پوشش دوستان صمیمی مورد آزمون قرار داده شده است. آماره دی‌سامرز نشان می‌دهد بین نگرش دانش‌آموزان و نوع پوشش دوستان آنان رابطه وجود دارد. این آمار نشان می‌دهد که با افزایش اهمیت دادن دوستان صمیمی به حجاب میزان نگرش دختران من حیث‌المجموع مثبت‌تر می‌شود. (جدول شماره ۲)

جدول شماره ۲- توزیع نگرش دانش‌آموزان برحسب اهمیت پوشش از نظر دوستان صمیمی شان							
کل	فرآونی	اهمیت خیلی زیاد (چادر و روبندی)	اهمیت زیاد (چادر و مقنعه و گاهی روسری)	اهمیت متوسط (چادر و روسری یا شال)	اهمیت کم (مانتو و روسری یا شال)	اهمیت خیلی کم (مانتوی مدروز)	میزان اهمیت دادن دوستان به پوشش نگرش دانش‌آموزان
							درصد
	۲	7.7	0.0	0.6	0.0	0.0	منفی
	۹۷	69.2	52.9	32.4	28.1	71.4	خنثی
	۱۷۴	23.1	47.1	67.0	71.9	28.6	مثبت
۱۰۰	۲۷۳	13	17	179	57	7	فرآونی
		100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	درصد
D=0/120 sig=0/049							آماره

نگرش دانش‌آموزان و میزان نظارت پدر و مادر بر نوع پوشش لباس دانش‌آموزان حدود ۴۴ درصد دانش‌آموزانی که والدینشان برنوع پوشش لباس آنان اصلاً دخالت ندارند نگرش مثبت به حجاب دارند در مقابل 76.9 درصد دانش‌آموزانی که والدینشان در حد «خیلی زیاد» برنوع پوشش لباس آنان دخالت می‌کنند نگرش مثبت به حجاب دارند. این تفاوت در سطح بیش از ۹۵ درصد اطمینان و با آزمون دی‌سامرز مورد تأیید است. ضمن آنکه جهت رابطه این دو متغیر مستقیم و مثبت می‌باشد به طوری که با افزایش میزان دخالت والدین بر نوع پوشش دختران شهر قم حدود ۱۵ درصد بر نگرش مثبت آنان افزوده می‌شود. (جدول ۳)

پښتو ښکته علمون انساني و مطالعات فرېښتې
پرتال جامع علمون انساني

نگرش دانش‌آموزان و میزان تقید دبیران به حجاب

جدول ۱۶ نشان می‌دهد بیش از ۸۰ درصد دانش‌آموزانی که تأثیر میزان تقید دبیران به حجاب را در حد خیلی زیاد می‌دانند معتقدند که بر نگرش مثبت دانش‌آموزان تأثیر دارند. این تفاوت با آزمون آماری دی‌سامرز مورد ارزیابی قرار داده شده است. رابطه بین این دو متغیر مثبت و مستقیم می‌باشد به عبارت دیگر با افزایش میزان تقید معلمان به حجاب نگرش مثبت دانش‌آموزان افزایش پیدا می‌کند. (جدول شماره ۵)

جدول شماره ۵- توزیع نگرش دانش‌آموزان و میزان تقید دبیران به حجاب										
کل	فراوانی	درصد	خیلی زیاد	زیاد	تا حدی	کم	خیلی کم	اصلا	میزان تقید	
									نگرش دانش‌آموزان	
0.7	۲	0.7	2.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	منفی	
35.6	۱۰۰	35.6	17.5	37.0	49.2	63.6	75.0	33.3	خنثی	
63.7	۱۷۹	63.7	80.4	63.0	50.8	36.4	25.0	66.7	مثبت	
100.0	281		97	92	63	11	12	6	فراوانی	کل
			۱۰۰	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
sig=0/0۲۵۵D=0/									آماره	

نگرش دانش‌آموزان و میزان ترغیب محتوای کتاب‌های درسی به رعایت واجبات و حجاب نتایج بررسی نشان می‌دهد، بیش از دو سوم (۶۷.۹ درصد) دانش‌آموزان تأثیر ترغیب محتوای کتاب‌های درسی به نگرش را مثبت ارزیابی کرده‌اند. این تفاوت با آزمون دی‌سامرز در سطح معنی‌داری ۵ درصد مورد تأیید است. رابطه بین این دو متغیر مثبت بوده به طوری که با افزایش میزان ترغیب محتوای کتاب‌های درسی به حجاب و مسائل شرعی نگرش دانش‌آموزان به حجاب افزایش پیدا می‌کند. (جدول ۶)

پښتو ښکلا څانګه علوم انساني او مطالعاتو فرعي
پرتال جامع علوم انساني

جدول شماره ۷- توزیع نگرش دانش‌آموزان برحسب استفاده از ماهواره					
کل		بلی	خیر	استفاده از ماهواره نگرش	
فراوانی	درصد			منفی	مثبت
۲	0.7	2.2	0.4	منفی	
۱۰۰	35.6	71.1	28.8	خنثی	
۱۷۹	63.7	26.7	70.8	مثبت	
281	100.0	100.0	100.0	درصد	کل
		45	236	فراوانی	
۵۶ sig=0/0۳۲۵/-D=					آماره

نگرش دانش‌آموزان و استفاده از اینترنت

نتایج بیان‌گر این بود که حدود ۶۵ درصد دانش‌آموزانی که از اینترنت استفاده نمی‌کنند نگرش مثبت به حجاب دارند در مقابل 59.3 درصد دانش‌آموزانی که از اینترنت استفاده می‌کنند نگرش مثبت به حجاب دارند. آزمون دی‌سامرز نشان می‌دهد این میزان تفاوت در سطح ۹۵ درصد اطمینان معنی‌دار نیست. به عبارت دیگر فرضیه آماری مورد تأیید است یعنی تفاوت مشاهده شده معنی‌دار نیست منتهی جهت معکوس می‌باشد. (جدول ۸)

جدول شماره ۸- توزیع نگرش دانش‌آموزان برحسب استفاده از اینترنت					
کل		بلی	خیر	استفاده از اینترنت نگرش	
فراوانی	درصد			منفی	خنثی
۲	0.7	2.3	0.0	منفی	
۱۰۰	35.6	38.4	34.4	خنثی	
۱۷۹	63.7	59.3	65.6	مثبت	

پښتونستان ښار علمي او مطالعاتي مرکز
پرتال جامع علوم انساني

فهرست منابع

۱. آگ برن، ویلیام فیلدینگ (۱۳۸۰)، زمینه جامعه‌شناسی، نشر گسترده، تهران.
۲. حسینیان، حامد (۱۳۹۰)، صدفی برای مروارید (بررسی کارکردهای حجاب)، موسسه بوستان کتاب، قم.
۳. روشه، گی (۱۳۷۶)، جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز، مترجم عبدالحسین نیک‌گهر، تبیان، تهران.
۴. زنگنه، محمد (۱۳۸۲)، بررسی عوامل فرهنگی موثر بر جامعه‌پذیری نوجوانان و جوانان، نامه پژوهش فرهنگی، شماره ۷، پاییز.
۵. زین‌آبادی، مرتضی (۱۳۸۶)، جامعه‌پذیری حجاب، کتاب زنان، سال دهم، شماره ۳۸.
۶. سلیمی، محمد (۱۳۸۶)، مجموعه مقالات رسانه تلویزیون (سکولاریسم، فرهنگ، رسانه و فرایند سکولاریزاسیون)، دفتر عقل، قم.
۷. علاقه‌بند، علی (۱۳۶۶)، جامعه‌شناسی آموزش و پرورش: مفاهیم و مباحث کلی، کتابخانه فروردین، تهران.
۸. فضل‌الله، سید محمد حسین (۱۳۸۳)، دنیای زن، چاپ اول، سپهروردی، تهران.
۹. قوام، عبدالعلی (۱۳۸۶)، درآمدی بر جامعه‌پذیری سیاسی، نامه علوم اجتماعی، شماره ۲.
۱۰. کرم‌اللهی، نعمت‌الله (۱۳۸۸)، بررسی جامعه‌شناختی آثار استفاده از اینترنت بر دین‌داری جوانان، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران.
۱۱. محمدی‌آشنانی، علی (۱۳۷۸)، حجاب در ادیان الهی (زردشت، یهود، مسیحیت و اسلام)، نشر یاقوت، قم.
۱۲. محمدی‌اشتهاردی، محمد (بی‌تا)، حجاب بیانگر شخصیت زن، چاپ اول، معاونت مبارزه با مفاسد اجتماعی ناجا.
۱۳. مطهری، مرتضی (۱۳۶۷)، تعلیم و تربیت در اسلام، صدرا، تهران.
۱۴. مهدوی، صادق و اکبری (۱۳۸۶)، حسین، هویت یابی جوانان در محیط‌های مجازی، فصلنامه مطالعات فرهنگی، سال دوم، شماره پنجم.